

Tomislav Petković, Zagreb

Pjesnički svemir Nikole Šopa između Platonovih noetičkih formi i Einsteinova prostorvremena

1. Uvod – znanstveni i pjesnički modeli svemira

Suvremena kozmološka paradigma počiva na znanstvenim kozmološkim modelima. Svemir je najveći prirodni i misaoni laboratorij, svima jednako dostupan – fizičarima, metafizičarima i pjesnicima. Pokraj znanstvenih modela svemira, zanimljivi modeli, tumačenja i opisi čovjeka i svemira nastaju i u ostalim poljima stvaralaštva. Ponajbolji primjer za to jest poetski model svemira Nikole Šopa,* najvećeg kozmološki usmjerenog hrvatskog pjesnika.¹ Godine 2004. obilježujemo 100. godišnjicu Šopova rođenja. Šopov poetski svemir resi uz izvornu pjesničku dimenziju i duboka filozofska utemeljenost. Štoviše, njegovim se modelom počinje otvarati nova pjesničko-kozmološka paradigma našega vremena. Slike, predodžbe i pojmovi iz autentičnog pjesničkog mišljenja miješaju se tako s brojnim modelima koji počivaju na teorijskim predodžbama i računalnim simulacijama, pokusima, metodama i tehnikama promatranja i mjerenja. Najviše je to i »nagovorilo« talijansku kroatisticu, slavisticu i teoretičarku pjesništva, Fedoru Ferluga Petronio, da napiše vrijednu međudisciplinarnu knjigu o osobi i poeziji Nikole Šopa.² U toj je knjizi autorica, kao rijetko tko prije nje, uspjela smanjiti rascjep između pjesničkog modela svijeta (»Il mondo cosmico«) N. Šopa i fizikalnog (»L'universo fisico«) svemira. Naime, Ferluga Petronio je u svojoj knjizi prva otkrila kako je kozmička faza u životu i djelu Nikole Šopa obilježena jakim utjecajima platonizma i neoplatonizma, s jedne, te Einstein-Hubbleovim modelom svemira, s druge strane. Od brojnih znanstvenih modela koji opisuju postanak i evoluciju svemira, Šop je izgleda izabrao baš Einsteinov. U hrvatskoj je lirici Einsteinovu teoriju relativnosti, analizirajući Šopovo stvaralaštvo, među prvima spomenuo Veselko Tenžera (Prozor, 10. 02. 1942. – Zagreb, 20. 02. 1985.). Einstein je učinio najveći

*

Ovim ogleđom Uredništvo skreće pozornost javnosti na 100. obljetnicu rođenja hrvatskog filozofskog pjesnika Nikole Šopa (Jajce, 19. kolovoza 1904. – Zagreb, 2. siječnja 1982.).

1

Nikola Šop privukao me prije skoro 30 godina (kad sam došao u Zagreb na studije), kao izvrsni latinista. Bio je to prije svega prijatelj Šižgoričevih *Elegija i pjesama*, s jezgrovitim Šopovim »Uvodom o latinistu Jurju Šižgoriću Šibenčaninu«, pjesniku svoga zavičaja i naroda, svećeniku visokoga položaja koji zbog toga nije unosio u svoju poeziju elemente iz običaja i života građana i seljaka svoga vremena. Prateći časopis *Encyclopaedia moderna* ranih sedamdesetih godina 20.

stoljeća, susretao sam se sa Šopovom poezijom. U časopisu sam nalazio Šopove pjesme (poeme) koje su me naročito misaono zainteresirale svojom kozmičkom tematikom. Treći susret s Nikolom Šopom dogodio se ljeti 2000., kad sam u ruke dobio knjigu *Il mondo cosmico di Nikola Šop*, autorice Fedore Ferluga-Petronio. To vrijedna knjiga, napisana na liniji slavne tradicije talijanske literature, ponovo nam otkriva i približava Šopov poetski svemir izvorne pjesničke dimenzije misaone ljepote.

2

Fedora Ferluga Petronio, *Il mondo cosmico di Nikola Šop. Vita ed opere di un poeta metafisico*, FORUM, Udine 2000.

korak u povijesti fizike i filozofije vremena i prostora s dvije pojmovne revolucije, kojima se naše poimanje vremena, prostora i fizičke stvarnosti promijenilo. Prostor »*po sebi*« i vrijeme »*po sebi*« iščezavaju iz fizike, jer je prema Einsteinovoj teoriji relativnosti vrijeme različito za različite opažače, a i prostor je različitim opažačima različit. Samo je *prostorvrijeme* svakome opažaču isto! Dani Frane Petrića će 2005. godine biti posvećeni *teoriji relativnosti i filozofiji*, povodom 100. obljetnice Einsteinove specijalne teorije relativnosti i drugih njegovih fundamentalnih otkrića u toj godini. Godina 2005. je već proglašena godinom fizike u cijelome svijetu, a takav njezin karakter prihvatilo je i Hrvatsko fizikalno društvo proglasivši je godinom fizike u Hrvatskoj.

Nikola Šop bio je zainteresiran za fizička svemirska prostranstva, čijem je razumijevanju dao možda najveće pjesničke doprinose. Njegova poezija prostora izvire iz njegove spoznajne zainteresiranosti za svemirski prostor. Prostornovremenska metrika pomaže nam u predodžbi – ocartavanju svemira, njegove sferno-simetrične homogene i izotropne strukture. Takvu je strukturu Šop zvao *dubinom*, *prazninom*, po kojoj se može ći, ljuljati i do susjedove kućice doći, asimptotski se približiti susjedu, a da te kobna gravitacija u tome ne zaustavlja. Kućice su poput lokalnih svemirskih opažača koji se doplerovski približuju i udaljuju na svemirskim modrinama, odnosno Einsteinovim svjetskim prostorno-vremenskim linijama. Mnogi hrvatski povjesničari književnosti i kritičari već su proglasili N. Šopa pjesnikom duha u prostoru, ali je na svjetskome planu izgleda to najbolje učinila Ferluga Petronio svojom knjigom o Šopu. Ona je, između ostalog, dokazala kako su najpoznatije i najvažnije metafizičke Šopove pjesme nastale na osnovama teorije relativnosti, zasigurno: *Kućice u svemiru*, *Svemirski pohodi* i *Nedohod* (Casette nel cosmo, Spedizioni cosmiche e Il Nonveniente).

2. Temeljni pojmovi Šopove pjesničko-kozmičke fenomenologije

Stvarni fizički svijet i čovjek koegzistiraju zajedničkim prostor-vremenom. Temeljne forme prostora i vremena – geometrijski i vremenski intervali – osnovicom su filozofskom, znanstvenom, pjesničkom, pa i svakodnevnome svijetu. Od Platona i Euklida, Newtona, Descartesa i Kanta do naših dana, jedan od najvećih ideala filozofiji, umjetnosti i znanosti jest iznošenje znanja geometrijskom metodom. Na takvoj tradiciji pristupanja svijetu i čovjeku, Nikola Šop izgradio je osebujnu kozmičku fenomenologiju. Najvažniji pjesničko-kozmolozki pojmovi u njegovu pjesništvu jesu: prostor (geometrija), vrijeme (trajanje), zaustavljeno (zadržano) vrijeme i nedohod,³ stvaranje (cestograditelj, tučač kamena), odnos zemaljske geometrije i kugle svemira s osnovicom u prostornovremenskoj slici Einsteinova modela svemira. Pitamo se, na tragu ontološke tradicije, je li moguće govoriti o Šopovu pjesničkom nauku (*die Lehre*) svemira i čovjeka u njemu, utemeljenu u kozmičkoj fazi Šopova života? M. Heidegger izvrsno je pokazao u filozofskome istraživanju Platonova nauka o istini (*Platons Lehre von der Wahrheit*)⁴ kako, vraćajući se Platonovoj filozofiji (napose spoznajnoj teoriji), možemo ne samo probuditi i prethodno pripremiti nego iznova započeti misliti bit (*das Wesen*) čovjeka i svijeta. U toj se studiji Heidegger najviše bavio s nekoliko utemeljujućih pojmova, važnih za pokušaj mišljenja istine bitka, pridavajući im jasnim filozofijskim i jezičnim analizama najbolje nazive i tumačenja u njemačkome govoru. To je pojam ideje, gdje grčkome »*idéa*« ili »*εἶδος*« najbolje korespondira njemački »*Aussehen*« (hrv. izgled,

vanjština, slika) koji, pozivajući se na Platonov nauk, treba označavati ne samo goli vid (aspekt) nego i ono što iznosi i pokazuje biće (*das Seiende*) samih stvari. Pojmu »παίδεια« (u suvremenome hrvatskome govoru riječ »obrazovanje« najkraće pogađa bit tog grčkog izraza) Heidegger pridružuje njemačku riječ »Bildung«, a u grčkome izričaju »ἀλήθεια« za istinu (njemački *Wahrheit*), koji znači »neskrivenost«, usidrena je ujedno i prava pretvorba biti istine (»eine Wandlung des Wesens der Wahrheit«).⁵ Heidegger je, po mojemu mišljenju, bolje nego itko drugi u povijesti filozofije upotrijebio slavnu Platonovu parabolu ili metaforu pećine (»Höhlegleichnis«) da bi dokazao kako bit istine ne počiva u *adequatio intellectus et rei*, samo u predočavanju slika ili sjena što odgovaraju bićima stvari, nego da je to polazište za temeljno ontološko pitanje svih pitanja što univerzalno cilja raskrivanju smisla (istine) bitka. Prisjetimo se još, zanemarujući na ovome mjestu njihovu potpunu filozofsku podlogu, najvećih Heideggerovih dosega na njegovim putovima mišljenja. To je prije svega značenje pjesništva, koje u pjesničkoj riječi steže blizinu bitka i njegova iskustva oblikujući u pjesničkome jeziku neskrivenost samog bitka. Heideggerovu metafizičkome stajalištu mi još dodajemo da pjesnička riječ steže blizinu bitka i iskustva, kao što elegantna ili kompaktna jednadžba u suvremenoj fizici povezuje prirodni svijet i fizikalni zakon. Heidegger je u svome filozofskom opusu nastojao na potrebi dijaloga između *mišljenja* i *poezije*, jer oboje stoje u relaciji spram jezika. Veličanstveni dijalog pjesništva i mišljenja, što ga je zagovarao Heidegger, dogodio se u Šopovu književnom djelu, ali ne u velikom jeziku poput njemačkog, nego u hrvatskom jeziku. U podlozi su Šopovih metafizičkih pjesama suvremene znanstvene spoznaje o svemiru. Riječ *meta* ovdje valja poimati tako da, umjesto strogo znanstvenih, Šop koristi izvorne vlastite pjesničke pojmove. Zsigurno najpoznatije i najvažnije metafizičke Šopove pjesme, nastale na modernoj znanstvenoj slici svemira, jesu: *Kučice u svemiru*, *Pjesnik u svemiru*, *Svemirski pohodi*, *Astralije*, *Nedohod*, *Osvajanje kocke* (Casette nel cosmo, Il poeta nel cosmo, Spedizioni cosmiche, Astralie, Il Nonveniente, La conquista del cubo).

Kakav je to moderni znanstveni model svemira koji inspirira Nikolu Šopa? Slikovito i pojednostavljeno rečeno, to je dinamički model svemira kao balona koji se širi, nadima ili rasteže. Širenje svemira zgodno se može predočiti napuhavanjem balona, rasprezanjem njegove površine (membrane) u svim smjerovima, tako da se svaka točka membrane udaljava od drugih. Takvu membranu (površinu) Šop naziva rubom svemira. Svemirski se balon nakon početka (*Velikog praska*) kao četverodimenzionalno prostor-vrijeme neograničeno širi. Širenje je u dobroj aproksimaciji izotropno. Točke na površini balona (membrani) opisuju se odgovarajućim sugibajućim (*co-moving*) koordinatama i one označuju galaktike ili skupove galaktika. U nekom lokalnom skupu gdje smo mi subjekti, samoopažamo da smo središte širenja, premda su skupovi galaktikâ uvijek izotropno razmješteni na površini balona. Što su galaktike udaljenije od nas, to se brže udaljavaju (Hubbleov zakon). Eksperimentalna potvrda ovoj pojavi jest relativistički pomak crvenom valnih duljina svjetlosti (*Red Shift*), koje nam dolaze s

3

Nikola Šop, *Nedohod* – poema, *Encyclopaedia moderna*, Godina VIII, 23 (1973), str. 59–75; Fedora Ferluga Petronio, *Il mondo cosmico di Nikola Šop*, »Nedohod (Il Nonveniente)«, Forum, Udine 2000., str. 129–137.

4

Martin Heidegger, *Platons Lehre von der Wahrheit. Mit einem Brief über den »Humanismus«*, Francke Verlage, Bern 21954.

5

Isto, str. 42.

udaljavajućih galaktika (Dopplerova pojava). Šopov pjesnik u svemiru, kao letač u svemirskome brodu, žudi za dodirrom tla; on želi sići na tlo ili barem prstom dotaknuti zemlju. Silaskom na zemlju, taj je Šopov Gagarin poželio gledati svoj davno zaboravljeni lik u vodenom zrcalu u običnom zemaljskom jarku. Zaprepastio se »trajajućom« prazninom odraza u vodenom zrcalu, istom onakvom kakva je u svemiru, da bi sve dubljim poniranjem u nju skončao kao nepoznati utopljenik.

Šopov pjesnički i filozofsko-znanstveni talent naročito je do izražaja došao u *Propasti rubova*.⁶ Pitanja što ih postavlja Šop, odnosno njegov *tučač kamena* ili *cestograditelj*, zapravo Platonov *Demijurg*, tradicionalna su ontološka pitanja, ali i pitanja modernih fizičara – fizičara čestica i kozmologa, a ne samo svemiru usmjerenih pjesnika.

Što je rub? Što je vrijeme? Ta pitanja upućuju na iskonsku razliku između stvari i predmeta.

Što je stvar? Što je predmet? Šopovi su odgovori vrlo precizni i sabrani u odnos *rub* i *vremena*, odnosno *stvari* (ili *tvari*) i *granice*. Stvar (ili tvar, tvarnost) nema granica, ona je ravna. Stvar je stvaranje. Predmeti imaju oblik i granice, rubove: oni su zapravo vrijeme koje je poprimilo vidljivi oblik. Svojim oblikom i položajem, predmeti su slike zaustavljenog vremena. Kamenik (stećak) u svome samotničkom trajanju jest vrijeme. Ljudi stvaraju što više predmeta da zaustave tijek vremena. Predmeti su brane preko kojih vremenski tijek traje. I u kratkome ogledu *Pretvorbe*,⁷ Šop je uveo originalni odnos »ljudi-stvari« i »stvari-ljudi«, da bi pokazao kako stvari traju i dalje, te produžuju život onih mrtvih koji su ih nosili ili se njima služili. Predmeti su trajanje, prema tome kakav im je rub. Ono što nema ruba nema niti trajanja. Kugla (sfera), njezina kuglost i kuglina, jedina je *stvarnost* (*stvar*) izvan sviju predmeta. Kugla jest jedino ravna onome što se zove vrijeme. Formula Šopova poetskog svemira, njegov metafizičko-pjesnički natpis,⁸ glasi:

$$\textit{kuglost} + \textit{kuglina} = \textit{kugla}$$

Kugla je prava geometrija svemira i njegova bit. Ljudi koji znaju samo zemaljsku geometriju, ne mogu to prepoznati. Kocka s rubovima jest euklidska, kugla sa svojom kuglošću i kuglinom jest sferična, pripada neeuklidskoj geometriji. Ona odgovara trodimenzionalnom sferičnom Riemann-Einsteinovu prostoru. To je sfera svijeta, svemira (*»world-sphere«*). Ona može biti konačna, ali čarobno je to što nije ograničena, kako je često govorio Einstein. Slobodno možemo reći da *kuglinom* Šop pjesnički izriče Einsteinov pojam *neograđenog svemira* (*»unbounded universe«*), a *kuglošću* (polumjerom ili veličinom kugle) pojam njegove *konačnosti* (*»finite universe«*), koju u znanstvenoj slici fenomenološki izražavamo faktorom skale svemira (polumjera svemira).

3. Šopova pjesničko–kozmička etika

Šopova kozmička poezija nije samo nadahnuće pjesnika koji iskazuje vlastite pjesničko-metafizičke sanjarije. U etičkome su smislu to ozbiljni pokušaji traganja (*pohoda*) i dokučivanja smisla čovjeku i svijetu po najudaljenijim *prostorno-vremenskim svjetskim linijama* kojima je predodčen Einsteinov svemir. Šop pokušava pjesnički otkriti i dodirnuti ona mjesta gdje je smješteno možda više dobra, više smisla ljudskoj egzistenciji.

Što je motiv takvome Šopovu traganju? Odgovor je jednostavan – um i znanost što su od početka ugrađeni u Svemir. Šop je najvjerojatnije takvo gledište baštiniio od Platona, višekratno čitajući dijalog *Timej*. Uostalom, u svim kozmogonijsko-mitološkim pjesmama univerzalno se i prije Platona pjevalo o slici lijepog i svrhovitog reda na nebu i harmoniji zvijezda, pa je takvo prirodno uređenje s razlogom i moglo biti nazvano *kozmosom* (κόσμος). U dijalogu *Timej* detaljno je ispričano kako je, po nacrtu svrhovitog uma i nužnosti, *Demijurg* izgradio skladan i najbolji Svemir. Naime, nije Svijet (Svemir) proizašao slijepim uzrokom, nego dopuštajućim uzrokom Znanosti i Uma. Doduše, tijek stvari u Prirodi još je podvrgnut slijepoj kauzalnosti što se imenuje Nuždom (ανάγκη, anánkē), ali je to sporedni prije negoli samostalni uzrok. Kauzalitet je, naime, podvrgnut teleologiji jer je tijek stvari usmjeren prema *Demijurgovu* svrhovitu planu božanskoga uma. U *Timeju* je Demokritova atomistika, ovdje primijenjena kroz matematičke/geometrijske figure, povezana s postulatom mišljenja koje želi obuhvatiti svekolikost prirodnih tijela. Tako je i Svjetska duša, kao pogonska sila Svemira, izgrađena iz najmanjih dijelova (čestica) u obliku pet pravilnih tjelesa. Tom Svjetskom dušom, odnosno općim zakonitostima svega što jest (logosom prirode), zaokupljeni su fizičari, metafizičari i pjesnici. Prisjetimo se Heideggerova tumačenja glavnog Platonova pojma iz njegove etike, »τὸ ἀγαθόν«, što se najčešće smatra Platonovom idejom dobra, kao idejom nad idejama.⁹ Platonovu ideju »τὸ ἀγαθόν«, što se obično prevodi kao tobože samorazumljivo »das Gute«, Heidegger potiskuje naglašujući ono Platonovo mišljenje dobra ili morala koje pod tom idejom misli »vrijednost« (»Wert«).¹⁰ Takve moralne vrijednosti zagovara Nikola Šop u svojim pjesmama i dramama. Pjesničko-kozmičku etiku Šop je najljepše izgradio u svojoj satirično-fantastičnoj drami *Pompejanska balada*,¹¹ u kojoj je vješto primijenio metodu interferencije vremena – sadašnje prošlosti i prošle sadašnjosti – u pisanju. Tom nam je dramom Šop podario neke izvorne, premda fantastične, etičke pojmove: sverazoritelj (čovjek atomist), Hirošimac, atomski oblak (Nebula atomica). U toj drami »čovjek atomist«, zapravo moderni znanstvenik, koji je izgubio čovjekoljublje i poštovanje prema prirodi i njezinu skladu, u svom smrtonosnom razaranju ubija i kipove-okamine u njihovu kamenu snu. Kornelija, plebejka iz Pompeja, otvorena u samrtnome grču kao vezuvska okamina – novo biće, izgovara uzrok svoje konačne smrti na kraju drame: *Nebula atomica*. Šopova je drama u svjetskoj književnosti najljepši pjesničko-etički prosvjed protiv atomske bombe i atomskih pokusa. U povijesti čovječanstva prvi je puta jedan rat (2. svjetski rat) završio bacanjem atomskih bombi na Hirošimu i Nagasaki, koje su nažalost za to i bile napravljene. Doba *poslije-Hirošime* (*post-Hiroshima period*) sažeto je opisao A. Einstein: »Sve se promijenilo, osim mišljenja« (»Everything has changed, except human thinking«). Kad je čuo da je atomska bomba bačena na Hirošimu 6. kolovoza 1945., Ein-

6

Nikola Šop, *Propast rubova*, Biblioteka »Savremenici«, Svjetlost, Sarajevo 1981.

7

Nikola Šop, *Pretvorbe*, Biblioteka »Savremenici«, Svjetlost, Sarajevo 1981.

8

Nikola Šop, *Propast rubova*, Biblioteka »Savremenici«, Svjetlost, Sarajevo 1981., str. 13.

9

Martin Heidegger, *Platons Lehre von der Wahrheit. Mit einem Brief über den »Humanismus«*, Francke Verlage, Bern 21954., str. 21.

10

Isto, str. 36 i 37.

stein je izgovorio samo: »O Weh!« (»Užasno!«; »Aimé!«, na talijanskome). Šop je u drami kriknuo: »O Hirošimo, grade jezovog uzašašća«. *Nebula atomica* (atomska oblak, isplah; atomska dim ili isparenje) nastaje eksplozijom atomske bombe u atomskim pokusima, što ih čovjek atomist (sverazoritelj) neodgovorno izvodi zbog svoje krivotvorene naravi, u kojoj su se spojile podjetinjena neodgovorna radoznalost i tzv. veleumnost moderne velike znanosti. N. Šopu atomska bomba predstavlja krivotvorenu prirodnu snagu od koje i njezini tvorci, moderni učenjaci, bježe glavom bez obzira. Ideal Plinija Starijeg, očevidca pompejanske propasti, koji se približavao Vezuvu u njegovoj erupciji ne bi li zavirio u prirodne tajne, nepovratno se izgubio u modernim atomskim pokusima. Razvoj moderne znanosti udaljuje nas od prvotnoga prirodnog sklada jer, prema Šopu, djelovanjem novih sila i starih oblika – što je zapravo karakteristična *fenomenologija Sopiana* – čovjek stvara nova razorna sredstva koja nas vode k rubu propasti. U Šopovoj drami imamo *janusovsku interferenciju vremena* s dva oka (izvora) gledanja; s jednim okom u prošlosti na razvalinama Pompeja, a drugim u mutnoj suvremenosti pritisnutoj atomskom bombom. Princip interferencije formulirao je Thomas Young 1801. godine, u svome prvom članku *Kraljevske društvo* (The Royal Society) o dokazivanju valne teorije svjetlosti. U kvantno-mehaničkoj interferenciji različitih stanja neutrina, koju opažamo u tzv. neutrinjskim oscilacijama pomoću velikih podzemnih pokusa u fizici čestica, ovaj princip oživljava u najvećem sjaju u našem vremenu. U svojoj etičkoj fantastičnoj fenomenologiji, Šop uporište prije svega nalazi u prošlosti kao skladištu vremena, a smisao pokušava pokazati u kipovima (patricij Flavije i plebejka Kornelija, te njihova ljubav) kao formama zaustavljenog bivstvovanja, što ih zove okaminama koje zadržavaju vrijeme. Njima nasuprot stoje satirički likovi poput Mesaline, bogate Amerikanke koja uzima ime raskalašene Klaudijeve žene, Čičeronea i Mister Đerija, koji iz modernog vremena dolutaju u antičku prošlost ne razumijevajući njezinu etiku i bit.

4. Povratak kozmološko-pjesničkoj paradigmi na tragu N. Šopa

Znanost – teorije i hipoteze, modeli i simulacije, pokusi i podaci – jest, danas, univerzalna. To je »svijet univerzalnog« (»world of universals«) u Russellovu tumačenju, kad pojam »universal« najbolje zamjenjuje Platonove nadosjetilne forme. Ali kad moderna »φύσις« govori o konačnoj teoriji svemira, ona još nema čvrstih racionalnih formi razumijevanja svijeta u smislu Platonova *nóesis* (νόησις ≡ spoznaja) i noetičkih oblika kojima bi se objasnila fizika stvaranja i početka svijeta. Jedan od vodećih suvremenih kozmologa i filozofa znanosti, R. Penrose, suvremenu fiziku razumijeva kao opis *Malog* i opis *Velikog*, s čime se ljudski duh sučeljava, a da fizikalni zakoni koji vladaju u svakome području, izgleda, nisu isti.¹² Opis *Velikog* jest na klasičnoj razini deterministički predvidiv, dok je opis *Malog* na kvantnoj razini kompjutabilan i precizan do stupnja Heisenbergovih relacija neodređenosti. Najteže probleme fizika ima u fenomenologiji i formuliranju zakonitosti na Planckovoj skali *Najmanjeg* (oko 10^{-35} m i oko 10^{-43} sekunde). Penrose na najboljoj tradiciji platonizma u Cambridgeu postavlja jednostavan model Svijeta (Svemira): iz *Platoničkog svijeta* (Platonic World) izlazi na vidjelo, izranja (lat. *emerge*) *Fizički svijet* (Physical World). Iz fizičkoga svijeta, njegovom idealizacijom, možemo spoznati savršeni pla-

tonički svijet. U platoničkome svijetu apsolutnih i vječnih (*timeless*) matematičkih ideja i zakona, nalazi se i *Bog* i *Lijepo*. Misterij jest kako je fizički svijet dobro uzemljen u matematiku, velikom točnošću! Što dublje poniremo u prostor-vrijeme svijeta, prema njegovu početku – kao da nam fizički svijet iščezava i isparava, a preostaje samo matematika! Takvu je situaciju drugi veliki fizičar-nobelovac, S. Weinberg, nazvao »gubljenjem uporišta« (»pointless«), prigovarajući Penroseovu modelu (premda Penrose ne smatra taj svoj model napose izvornim). U suvremenom znanstveno-filozofskom horizontu ima dosta fundamentalnih pitanja koja se još ne mogu do kraja znanstveno obraditi. Zato se znanost treba suptilno doticati i upotpunjavati religijom (teologijom), a napose izvornim pjesništvom, što je puno bolje od patvorenih zaključivanja (»*bastard reasoning*«) suprotnih samoj znanosti. Temeljna pitanja iznova omogućuju znanost, filozofiju i pjesništvo (stvaralaštvo) i njihov razvoj. Jednome takvom *čovjekoslovnom* pitanju, N. Šop posvetio je gotovo čitavu svoju kozmičku fazu života:

Može li svemir uopće postojati bez ljudi? U kojoj mjeri su Čovjek/Inteligencija odlučujući za svemir?

5. Zaključak

Pjesništvo je od Platonova i Aristotelova vremena najjači oblik stvaralaštva. Nikola Šop je u našem vremenu ispjevao istančano blizinu pjesnika i svemira, pjevajući i o onome što moderna čovjekoslovna kozmologija naziva *participirajućim svemirom* (*participatory universe*) koji nas, ljude, »prepoznaje«. ¹³ Stoga, potpuno je filozofijski smisleno i znanstveno opravdano govoriti o povratku kozmološko-pjesničke paradigme na Šopovu tragu!

Tomislav Petković

A Poetic Universe of Nikola Šop Between Plato's Noetic Forms and Einsteinian Spacetime

A poetic universe of Nikola Šop neither stands separately nor exists in parallel with the *Timaeus*' philosophical or *Einstein's* modern scientific model of universe. It interferes with those two models through the cosmic and metaphysical anthropic poems, dramas and radiodramas, created by Šop. In poems and dramas Šop originally sings about man, God and universe, creating a new pictures, ideas and concepts of space, time, things, people and events in the universe by his great poetical and metaphysical talents on the ways of the strong tradition of Platonism and Neoplatonism including basic Einstein-Hubble model of universe. A basic concepts of the Šop's cosmic phenomenology will be highlighted in the presentation, such as: relations between space (geometry), time (duration) and creation (*roadmaker*, *stone-artificer*), stopped (held) time and *Neverarriving-strider*, then relation between earth geometry and sphere of the universe, between depth and emptiness of the

11

Nikola Šop, *Pompejanska balada*, u: *Isti, Kroz vrevu stećaka* – drame, Pogovor Zvonimir Mrkonjić, Veselin Masleša, Sarajevo 1987.

12

Roger Penrose, *The Large, the Small and the Human Mind*, Cambridge University Press, 1997.

13

Vidi u: Tomislav Petković, *Uvod u modernu kozmologiju i filozofiju*, Gradska knjižnica »Juraj Šižgorić« Šibenik i »Element« Zagreb, Šibenik/Zagreb, 2. prošireno izdanje, 2002.

universe with a cottages in it associated with space-time metric arising from the scientific model of universe. A Šopian account of ethics in the cosmic phase of his work and life will be examined by means of the few distinguished and fantastic notions: *destroyer of everything* (atomic man), *Hiroshima's man*, and atomic cloud (Nebula atomica).